

Vznik českej a slovenskej legislatívy slobody združovania, autonómia sociálnych partnerov po roku 1989

Law creation of Czech and Slovak legislation on the freedom of association. Autonomy of social partners after 1989

Vojtech Tkáč

Recenzent/Review: prof. PhDr. Michal Oláh, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o., Bratislava

Submitted/Odoslané: 12. 09. 2022

Accepted/Prijaté: 28. 09. 2022

Anotácia:

Sloboda združovania bola aplikovaná v ústavných a zákonných prameňoch demokratického právneho poriadku v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike po roku 1989, jej obsah naplnili aj demokratické organizácie sociálnych partnerov

Kľúčové slová:

Tvorba českej a slovenskej legislatívy po roku 1989. Sloboda združovania. Sociálni partneri a autonómia. Medzinárodné pracovné právo. Tvorba slovenskej sociálnej legislatívy po roku 1993

Summary:

Freedom of association was applied in the constitutional and legal sources of democratic legal order in the Czech and Slovak Federal Republic after 1989, its

content was also fulfilled by democratic organizations of social partners.

Key words:

Creation of Czech and Slovak legislation after 1989, Freedom of association, Social partners and autonomy, International labour Law, Creation of Slovak social legislation after 1993

1.Sloboda združovania a autonómia sociálnych partnerov v období po roku 1948 a ďalšie občianske, politické, sociálne, hospodárske a kultúrne práva bola podriadené vedúcou úlohou Komunistickej strany Československa, a to aj napriek deklarovaniu ľudských práv v ústavnom systéme ľudovodemokratického politického systému a neskôr od roku 1961 v podmienkach Československej socialistickej republiky.

2. V priebehu posledných mesiacov 2. svetovej vojny na oslobodených územiach v rámci protifašistickej koalície konala sa v októbri 1944 v Podbrezovej konferencia závodných výborov k podpore boja proti fašizmu, k podpore Slovenského národného povstania a vytvorenia jednotných odborov.

Dekrét prezidenta republiky č. 104/1945 Zb. zo dňa 24. októbra 1945 o závodných podnikových radách a Vykonávacie nariadenie č. 216/1946 Zb. zo dňa 5. novembra 1946 vytvorili základňu pre legislatívne predpolie jednotného odborového hnutia na našom území na desiatky rokov vopred.

Od 2. marca 1945 v Košiciach začalo pôsobiť Ústredie odborových zväzov Slovenska, v máji 1945 sa začali ustanovovať jednotné organizácie *Revolučného odborového hnutia* na čele s Ústrednou radou odborov.

Odborový legislatívny vývoj bol v tomto čase završený v *zákone č. 144/1946 Zb. o jednotnej odborovej organizácii*. Monopol jednej odborovej organizácie potvrdila aj Ústava 9. mája. V roku 1955 nové *Stanovy Revolučného odborového hnutia* zaviedli výrobný a teritoriálny princíp členstva všetkých odborárov v jednej základnej organizácii a v jednom závode.

V roku 1959 bol prijatý dlhodobý pôsobiaci *zákon č. 37/1959 Zb. o postavení závodných*

výborov základných organizácií Revolučného odborového hnutia, s prílohou *Uznesenia IV. všeodborového zjazdu*, ktorý zrušil citovaný dekrét a zákon o jednotnej odborovej organizácii¹.

3. V socialistickom spoločenskom zriadení bola absolutizácia štátneho vlastníctva, čím neboli objektívne splnené podmienky na pôsobenie asociačného práva zamestnávateľov, odbory sa stávajú prevodovou pákou vládnucej strany, kolektívne vyjednávanie v centralistickom a direktívnom riadení ekonomiky nemá svoje opodstatnenie. V Československu po 2. svetovej vojne vznikom jednotnej odborovej organizácie *Revolučného odborového hnutia* zanikla odborová pluralita. Obdobná situácia bola typická pre ostatné socialistické štáty.

V roku 1965 bol prijatý *Zákonník práce*, ktorý na kódexovej legislatívnej úrovni ustanovoval jedinú možnú odborovú organizáciu *Revolučné odborové hnutie*, a to

¹ TKÁČ, V.: *Počátky sociální reformy (1989-1992)* s. 191-211. In: RÁKOSNÍK, J.-TOMEŠ, I. a kol. *Sociální stát v Československu. Právně – institucionální vývoj v letech 1918- 1992*. Praha: Auditorium, 2012, 416 s., ISBN 978-80-87284-30-8

bez existencie zamestnávateľských organizácií/združení i bez zamestnaneckých rád.

Združovacie právo bolo v počiatkoch socializmu upravené v *zákone č. 68/1951 Zb. v znení zákona č. 74/1973 Zb. o dobrovoľných spoločenských organizáciách a zhromaždeniach*.

4. Vznik demokratických odborov, odborovej plurality a plurality zástupcov zamestnávateľov sa datuje v novembrových časoch v roku 1989. Dňa 24. novembra 1989 vzniklo Združenie štrajkových výborov s cieľom pripraviť Generálny štrajk dňa 27. novembra 1989 a ochrániť jeho účastníkov, zároveň vznikali štrajkové výbory v podnikoch.

Po úspešnom dvojhodinovom *Generálnom štrajku* sa konštituovalo *Celoštátne združenie štrajkových výborov priemyslových podnikov a iných inštitúcií*.

V čase vzniku paralelných odborových štruktúr pôsobilo 17 odborových zväzov, ktoré 5. januára 1990 spolu s Celoštátnym združením vyhlásili, že spoločne zvolajú všezväzový zjazd. Dňa 6. januára 1990 na celoštátnej koordinačnej porade v Brne sa zúčastnilo vyše tisíc zástupcov štrajkových výborov a zástupcov nových závodných výborov, zriadilo sa Koordinačné odborové centrum, v ktorom pôsobilo Celoštátne združenie štrajkových výborov a slovenské

Fórum koordinačných výborov pracujúcich, spolu so zástupcami dvadsiatky veľkých podnikov, čím sa vytvoril reprezentatívny subjekt odborov. Spolu s prípravnou komisiou odborových zväzov sa pripravilo konanie všedoborového a všezväzového zjazdu s cieľom zrušiť doterajšie štruktúry Revolučného odborového hnutia ako monokratickej odborovej centrál, vytvoriť podmienky pre odborovú pluralitu, demokraticky zriadiť novú odborovú centrálu a prevziať právne nástupníctvo po Revolučnom odborovom hnutí. Nové odbory vznikali po zväzovej línii, zdola a demokraticky v zmysle aj medzinárodných právnych a politických noriem. Aktívnu úlohu v tomto procese zohralo Odborárske fórum, ktoré vzniklo z tzv. *Demokratickej aktivity ROH*, založenej už dňa 23. novembra 1989.

Dňa 10. decembra 1989 vznikol na pôde Revolučného odborového hnutia Akčný výbor Revolučného odborového hnutia, ktorý nahradil Predsedníctvo a Sekretariát Ústrednej rady odborov, vydal akčný program „*Návrh programu Československého odborového hnutia do riadneho všezväzového zjazdu*“, „*Návrh základných zásad nových odborových stanov*“, „*Stanovisko Akčného výboru ROH k návrhom programových dokumentov*

mimoriadneho všezväzového zjazdu“ a niektoré ďalšie dokumenty.²

Dňa 25. januára 1990 Akčný výbor Revolučného odborového hnutia a Združenie štrajkových výborov (KOC ako politický reprezentant nového odborového hnutia) uznali v *Komuniké* mandát a subjektivitu nových zvolených výborov odborových zväzov tam, kde prebehli ich zjazdy alebo ustanovujúce konferencie a mandát Komisie odborových zväzov pre zvolanie všezväzového zjazdu. Tým bol všezväzový zjazd súčasne uznaný za zjazd všeodborový, ktorý bol plánovaný na začiatok marca 1990.

V dňoch 2. až 3. marca 1990 sa v Prahe konal kombinovaný všeodborový a všezväzový zjazd, ktorý zrušil Revolučné odborové hnutie (*de facto* a *de iure* 2. marca 1990 presne o 21.35 hod.).

Dňa 2. marca 1990 vznikla Česká a Slovenská konfederácia odborových zväzov. Mimoriadny všeodborový zjazd skončil existenciu Revolučného odborového hnutia, ustanovujúci zjazd určil právne nástupníctvo, prijal *Dočasný štatút Českej a Slovenskej konfederácie odborových zväzov*, *Uznesenie všezväzového zjazdu*, schválil

Zakladajúcu listinu Českej a Slovenskej konfederácie odborových zväzov a ustanovil *Majetkovú, správnu a delimitačnú úniu odborových zväzov*. Na rozdiel od viacerých postsocialistických odborových centrál v susedných štátoch v Česko-Slovensku prebehla transformácia odborov demokratickou cestou bez zachovania politickej a majetkovej kontinuity so zrušeným Revolučným odborovým hnutím.

5. Sociálna politika prešla od roku 1990 významnými reformnými etapami od prijatia *Scenáru sociálnej reformy* v auguste 1990.³ Po politických zmenách v roku 1989 sa federálna vláda zaviazala budovať právny štát so sociálne a ekologicky orientovaným trhovým hospodárstvom.

Scenár sociálnej reformy konštatoval, že v bývalom režime došlo k poštátneniu odborov a k vydávaniu podrobného kogentného pracovného práva, čím došlo k negácii práva na združovanie a kolektívneho vyjednávania. Zákoník práce sa stal celoštátnym pracovným poriadkom v centralistickom štátnom hospodárstve. Scenár konštatoval, že pre trhovú ekonomiku chýbal mechanizmus kolektívneho vyjednávania, trh práce,

² TKÁČ, V. 2004. *Odbory, zamestnávateľia, zamestnanecké rady (Európa, právo a prax)*. Košice: PressPrint, 2004, 354 s. ISBN 80-89084-13-3

³ *Scenár sociálnej reformy* (pozri k tomu materiál na rokovanie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. j.: 3 - 23331 - 1107 zo dňa 24. septembra 1990)

valorizácia sociálnych dávok, sociálna občianska iniciatíva vzájomnosti, absentovalo aj sociálne/zdravotné poistenie.

Úlohy v Scenári smerovali k vytvoreniu trhu práce v rámci politiky zamestnanosti, k tvorbe úradov práce, k participácii v oblasti pracovných príjmov cez kolektívne vyjednávanie a dohody sociálnych partnerov v rámci vymedzenej účasti štátu formou zákona.

Scenár sociálnej reformy predpokladal prípravu nového zákona o kolektívnom vyjednávaní a o kolektívnej zmluve

6. Na začiatku reformného procesu z kvantitatívneho aspektu z celkového počtu asi 6 200 normatívnych právnych aktov českého a slovenského socialistického právneho poriadku bolo približne 1890 právnych predpisov pracovného práva a približne 310 právnych predpisov práva sociálneho zabezpečenia.

Prechod na kolektívne vyjednávanie podľa zákona č. 2/1990 Zb. o kolektívnom vyjednávaní zo dňa 4. decembra 1990 zasiahol, okrem iného, do hypertrofiie právnej úpravy miezd a plátov, ktorú tvorilo asi 800 normatívnych právnych aktov. Jedna tretina socialistického právneho poriadku tak bola regulovaná pracovným právom a právom sociálneho zabezpečenia, pričom asi jednu osminu právneho poriadku tvorili normatívne právne akty o mzdách

a o platoch. Zavedenie systémov kolektívneho tarifného vyjednávania na začiatku 90. rokov možno hodnotiť ako jednu z najvýznamnejších v histórii sociálnych práv a ekonomických práv, ako aj rozvoja kolektívnych pracovnoprávných vzťahov.⁴

Zrušenie stovák predpisov a inštitúcií v oblasti regulácie miezd, v plánovaní a riadení mzdových sústav patrí k významným výsledkom zmien po roku 1989 ako reakcia na prechod od plánovanej direktívnej a centrálne riadenej sústavy plátov a miezd a ekonomiky vôbec. Štát stratil monopol na určovanie výšky miezd, ponechal si len niektoré regulačné mechanizmy, za stav miezd začínajú po prijatí právnej úpravy o kolektívnom vyjednávaní a právnej úpravy miezd zodpovedať sociálni partneri.

Novela Zákonníka práce v roku 1990 právne zrušila monopolné postavenie Revolučného odborového hnutia ako jedinej odborovej

⁴ TOMEŠ, I.-TKÁČ, V. *Kolektivní vyjednávaní a kolektivní smlouvy. Teorie, praxe, modely*. Praha: Prospektrum, 1993, 273 s., ISBN 80-85431-66-1

TOMEŠ, I.-TKÁČ, V. *Collective Bargaining in The Czech Republic and The Slovak Republic*. In: *Nuovi modelli di Diritto sindacale nell'Europa Centrale*, Milano: s. 59 – 91, 1996

organizácie a umožnila vznik odborovej plurality a zamestnávateľskej plurality.

7. Na federálnej i republikovej úrovni vznikali už v roku 1990 tripartitné Rady hospodárskej a sociálnej dohody, podpisovali sa Generálne dohody medzi vládami a reprezentatívnymi organizáciami zamestnávateľov a odborov, vznikali odvetvové a regionálne tripartitné inštitúcie. Pri tvorbe systémových opatrení a nevyhnutnej legislatívy vznikala úzka spolupráca s expertnými kruhmi v zahraničí, osobitne s odborníkmi z Medzinárodnej organizácie práce.

Zákon č. 120/1990 Zb., ktorým sa upravujú niektoré vzťahy medzi odborovými organizáciami a zamestnávateľmi upravil niektoré kolektívne pracovnoprávne vzťahy a reguloval odborový pluralizmus na zamestnávateľskej úrovni.

Významný expert Medzinárodnej asociácie sociálneho zabezpečenia (ISSA, Ženeva) Vladimír Rys analyzoval prechod sociálnej reformy v čase federácie a po rozdelení federálneho štátu aj z hľadiska roly sociálneho partnerstva a úloh odborov na začiatku transformácie: „...Obdobie sociálnej reformy v prvých troch rokoch federácie po páde bývalého režimu chápeme ako hľadanie problémovej orientácie a štruktúry existujúceho systému, prispôbeného podmienkam trhového hospodárstva v rámci

tzv. sociálnodemokratického modelu. Historickou skutočnosťou reformy z tohto obdobia je prvoradý význam odborovej akcie v štádiu prípravy sociálnych zákonov, ktorá vyprovokovala politickú reakciu na vznikajúcu sociálnu doktrínu neoliberalizmu. V tejto súvislosti platí otázka, odkiaľ pramení nápadný rozdiel medzi účinnosťou odborového úsilia a pomerne slabým ohlasom tlaku ostatných občianskych skupín...“. Tento rozdiel vidí citovaný autor ako priamu funkciu daného stupňa organizácie príslušnej skupiny, motivácie členov a dostupných finančných prostriedkov“.⁵

8. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa kontinuálne postupovalo v sociálnej reforme aj v oblasti autonómie sociálneho partnerstva a sociálneho dialógu i v rozvoji kolektívnych pracovných vzťahov, vrátane integračných procesov.

Reforma sociálnej sféry postupovala podľa koncepčného materiálu, schváleného vládou Slovenskej republiky dňa 4. decembra 1995 pod názvom „*Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*“.

⁵ RYS, V.: *Současné trendy ve vývoji sociálního státu ve Střední a Západní Evropě*, Sociální politika, 1999, č. 1, str. 4-6

Koncepcia vychádzala z konštatovania, že sociálna sféra prechádza od štátneho paternalizmu charakteristického centralistickým direktívnym riadením k decentralizácii, občianskej participácii a k liberálnym individuálnym a skupinovým sociálnym aktivitám. Nové postavenie štátu v sociálnej oblasti, v pracovných vzťahoch sa orientuje na deetatizáciu sociálnej sféry, na pluralitu (rozvoj širokého spektra subjektov v sociálnom zabezpečení, pôsobenie sociálneho partnerstva, tripartity a kolektívneho vyjednávania), demokratizáciu (rešpektovanie prirodzených práv, participácia, autonómia a samospráva, budovanie verejných a verejnoprávnych inštitúcií) a privatizáciu. Koncepcia transformácie sociálnej sféry predpokladala komplexný a koncepčný prístup k reforme pracovných vzťahov i sociálnych vzťahov, s posilnením významu pracovných zmlúv i kolektívnych zmlúv, posilnením participácie zamestnancov na riadení podnikov, liberalizáciu odmeňovania s vylúčením priamych ingerencií štátu, v posilnení sociálneho partnerstva v štátnej a verejnej službe, v bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci atď.

9. V časti II.3. Koncepcie pod názvom Participácia boli uvedené rozsiahle hodnoty, ktoré sa premietli v inštitucionalizovanej podobe do tripartitného riadenia

a spravovania významných verejnoprávnych inštitúcií v úradoch práce a vo Fonde zamestnanosti, neskôr v Národnom úrade práce, v Sociálnej poisťovni a v zdravotných poisťovniach. Zamestnanecký a zamestnávateľský princíp sa premietol do moderného systému dôchodkového doplnkového pripoistenia. Projektovala sa participácia v sociálnom/zdravotnom poistení, v úrazovom poistení, v budovaní samosprávy sociálnych vecí, v postupnom liberalizovaní kolektívneho vyjednávania, v zamestnaneckej participácii, a to s rešpektovaním dosiahnutej úrovne sociálnych a ekonomických práv občanov. Koncepcia obsahovala model zamestnaneckej participácie v rámci, garantovanom Ústavou Slovenskej republiky a Medzinárodnou organizáciou práce. Predpokladal sa nový systém riešenia pracovných sporov v individuálnej aj kolektívnej dimenzii. Kolektívne vyjednanie sa premietalo aj v štátnej službe i vo verejnej službe. Koncepcia preferovala tripartitu ako dobrovoľný inštitút, ktorý hľadá vzájomne prijateľné riešenia na báze vyjednávania a konsenzu. V rámci realizácie Koncepcie transformácie sociálnej sféry sa zásadným spôsobom realizovala medzinárodná sociálna diplomacia a spolupráca pri vstupe Slovenskej republiky do Organizácie pre

hospodársku spoluprácu a rozvoj, v rámci Medzinárodnej organizácie práce, Medzinárodnej asociácie sociálneho zabezpečenia, Svetovej banky, Rady Európy a Európskej únie.⁶

Sociálni partneri pôsobili v Rade hospodárskej a sociálnej dohody Slovenskej republiky, v Legislatívnej rade vlády Slovenskej republiky, v orgánoch Národnej poisťovne, neskôr v orgánoch verejnoprávnej Sociálnej poisťovne, vo Fonde zamestnanosti, neskôr v Predstavenstve Národného úradu práce a v jeho správnych výboroch, v orgánoch Všeobecnej zdravotnej poisťovne atď.

Reštrikcie v postavení samosprávnych orgánov vo verejnoprávnej Sociálnej poisťovni, v zoštatnení Národného úradu práce, v porušovaní práv sociálnych partnerov v tripartite a v nerešpektovaní

kolektívneho pracovného práva tvoria vizitku mocenských garnitúr v ponovembrovom vývoji našej spoločnosti.

10. Už v prvých dňoch roku 1990 sa zásadné zmeny v politickej sfére uskutočňovali najmä v legislatíve, a to prostredníctvom Legislatívnej rady vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky; na jej v podstate permanentnom zasadaní sa posudzovali neraz súčasne aj desiatky návrhov nových právnych prameňov, zmien a reforiem v jednotlivých právnych odvetviach.

Súčasťou legislatívnych inštitúcií federálnej vlády boli dobre fungujúce pracovné legislatívne komisie, vytvorené podľa jednotlivých právnych odvetví.

Postupne sa pripravovala ekonomická transformácia na princípe tzv. šokovej terapie, prednosť však dostala reforma politického systému ako uplatňovanie požiadaviek demonštrantov z námestí a „hlasu ľudí“.

V týchto úvahách treba poznamenať, že komplexná transformácia celej spoločnosti prebiehala predovšetkým prostredníctvom foriem a zmien právneho poriadku. Vysokú úroveň federálnej legislatívy možno aj po niekoľkých desaťročiach hodnotiť ako kvalitné právne riešenie najzložitejších spoločenských, politických, ekonomických

⁶ TKÁČ, V. a kol. *Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*.

Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, IRIS. 1996. 46 s.

TKÁČ, V. *Úvod ku Koncepcii transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*. *Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*.

Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 1996.

procesov, vrátane zmien v sociálnej sfére na našom území po 2. svetovej vojne.

Aj napriek historicky neexistujúcim analogickým procesom prechodu od socialistického spoločenského zriadenia k pluralitnému politickému systému, k presadzovaniu parlamentnej demokracie, k trhovej ekonomike atď. sa legislatívne formy transformácie uskutočňovali v súlade s medzinárodným právom, s existujúcim ústavným a právnym poriadkom (v komunite špecialistov právnikov legislatívcov sa tradovalo, že „...vrcholoví politici odchádzajú, ale dobrí legislatívci ostávajú, sú bez ohrozenia a sú vždy potrební...“). Uvedené konštatovania, žiaľ, často neplatia v posudzovaní aktuálnej legislatívy v období pandémie...

Dominantnou inštitúciou právnych aspektov transformácie bola Legislatívna rada federálnej vlády, ktorá bola hneď na začiatku roku 1990 doplnená o špičkových českých právnikov a slovenských právnikov, osobitne o osobnosti, ktoré boli v rámci tzv. normalizácie diskriminované a nemohli sa zúčastňovať na verejnom živote. Jej rovnocennou účasťou vo všetkých legislatívnych procesoch bolo personálne zastúpenie nových odborových organizácií a odborových orgánov, ktoré v novej podobe prezentovali dovtedajšie štrajkové výbory, vystupujúce ako hegemón prevratu po roku

1989, najmä účasťou v Generálnom štrajku dňa 27. novembra 1989.

Od začiatku právnej transformácie prebiehali zmeny ústavného právneho poriadku v regulácii volieb, štátnych symbolov, v demokratizácii právnych termínov, v príprave Listiny základných práv a slobôd atď.

11. Medzi prvými právnymi predpismi v roku 1990 sa prerokovali (v jazyku legislatívnej praxe) tzv. *politické zákony*, ktoré modelovali nové základy demokratického politického systému federácie a obidvoch republík.

Už dňa 23. januára 1990 bol medzi prvými zákonmi prijatý a účinný *zákon č. 15/1990 Zb. o politických stranách*, ktorý ustanovil podmienky vzniku politických strán, zániku politickej strany, ich hospodárenie a vymedzil sa pojem politického hnutia.

S účinnosťou od 1. mája 1990 bol 27. marca 1990 prijatý *zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov*.

Prvý variant zákona č. 83/1990 Zb. *o združovaní občanov* obsahoval povinnosť odborových organizácií a organizácií zamestnávateľov (v časovej verzii predpisu od 1. mája 1990) univerzálnu právnu úpravu *registrácie* tzv. združení, ktorými boli spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby, iné občianske združenia ako aj odborové organizácie.

Novela v zákone č. 300/1990 Zb., ktorou sa menil a doplňal zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov účinná od dňa 19. júla 1990 priniesla významnú zmenu doplnením nového § 9a, podľa ktorého odborová organizácia a organizácia zamestnávateľov sa stáva právnickou osobou dňom nasledujúcim po tom, keď príslušnému ministerstvu vnútra bol doručený návrh na jej evidenciu.

Zmena právneho režimu z registrácie na evidenciu právnej subjektivity sociálnych partnerov sa tak dostala na platformu *Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce č. 87 z 9. júla 1948 o slobode združovania a ochrane práva odborovo sa organizovať*.

V rámci historickej pravdy možno v závere uviesť, že aj napriek vtedajšiemu rozvíjajúcemu sa pravicovému politickému vplyvu boli vo veľmi krátkom čase akceptované výhrady reprezentatívnej odborovej centrály Českej a Slovenskej konfederácie odborových zväzov, a to najmä vďaka osobnej angažovanosti vtedajšieho predsedu Federálneho zhromaždenia Alexandra Dubčeka a tiež vďaka jeho vedúceho Kancelárie Federálneho zhromaždenia Oldřicha Jaroša, ktorého manželka Věra Jarošová pôsobila v roku 1968 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského ako obľúbená vysokoškolská

učiteľka, pričom obidvaja boli významnými signatármi Charty '77.

Medzi najvýznamnejšie argumenty časovo mimoriadne krátkej novely príslušného zákona o združovaní občanov bola práve argumentácia s právom Medzinárodnej organizácie práce, pričom až v príprave citovanej novely sa do archívu vtedajšieho Federálneho zhromaždenia doručili zo strany odborárov relevantné dohovory Medzinárodnej organizácie práce.

Dňa 27. marca 1990 bol prijatý aj zákon č. 84/1990 Zb. o zhromažďovaní práce, ktorý bol vyhlásený dňa 29. marca 1990 a tiež zákon č. 85/1990 Zb. o petičnom práve, s účinnosťou od 29. marca 1990.

12. V období socialistického právneho poriadku boli prijaté a ratifikované viaceré dohovory Medzinárodnej organizácie práce (ďalej len „MOP“), ktoré neboli právne záväzné v aplikačnej a realizačnej praxi v českom a slovenskom právnom poriadku.

Z členstva v medzinárodných organizáciách pred rokom 1989, najmä v MOP sústavne odznievala kritika Československej socialistickej republiky najmä v otázkach uplatňovania nútenej/povinnej práce, vrátane detskej práce, diskriminácie v zamestnaní/povolani, a to osobitne v rámci legislatívy a praktického uplatňovania v období tzv. normalizácie po vstupe cudzích vojsk na naše územie i v období ich

pobytu na území federácie a v jednotlivých republikách.

Súčasťou permanentných výhrad Výboru pre aplikácie noriem MOP bola zároveň kritika obmedzovania slobody združovania pracovníkov do slobodných a pluralitných odborových organizácií a združovania zamestnávateľov do zamestnávateľských organizácií a združení.

Na úrovni federálneho Ministerstva práce a sociálnych vecí, Českej a Slovenskej konfederácie odborových zväzov a zástupcov federálnych zamestnávateľských zväzov a združení boli na začiatku reformných procesov prijaté opatrenia na obsahovú a jazykovú revíziu ratifikovaných dohovorov, publikovaných v socialistickej Zbierke zákonov.

Medzi relevantnými dohovormi v otázkach slobody združovania a autonómie sociálnych partnerov bola dňa 21. januára 1964 zapísaná v sídle MOP v Ženeve ratifikácia *Dohovoru MOP č. 87 z 9. júla 1948 o slobode združovania a ochrane práva odborovo sa organizovať*. Citovaný Dohovor nadobudol pre Československú socialistickú republikou platnosť dňom 21. januárom 1965.

Obsah Dohovoru v Preambule obsahuje odvolanie sa na *Filadelfskú deklaráciu* z 10. mája 1944 na Generálnej konferencii MOP vo Filadelfii, podľa ktorej „...sloboda

vyjadrovania a združovania je nevyhnutnou podmienkou stálego pokroku“.

Podľa Článku 2 Dohovor ustanovil, že pracovníci a zamestnávatelia bez akéhokoľvek rozdielu majú právo, a to bez predchádzajúceho schválenia ustanovovať organizácie podľa vlastnej voľby, ako i stať sa členmi takých organizácií podľa jedinej podmienky, ktorou je podriadenie sa stanovám týchto organizácií.

Podľa Článku 3 Dohovoru verejné orgány sa musia zdržať akéhokoľvek zásahu, ktorý by obmedzoval alebo bránil zákonnému vykonávaniu práv organizácií pracovníkov a organizácií zamestnávateľov.

Administratívnou cestou nemožno uvedené organizácie rozpustiť alebo pozastaviť ich činnosť. Podľa výkladových článkov Dohovoru organizáciou sa rozumie každá organizácia pracovníkov alebo zamestnávateľov, ktorých cieľom je podpora a obhajoba ich záujmov. Imanentnou súčasťou slobody združovania podľa dohovorov i aplikácie noriem MOP je záväzok občianskych združení, tiež iných osôb a organizovaných kolektívov, pri vykonávaní práva na združovanie dbať na zákonnosť.

Citovaný Dohovor obsahuje v špeciálnej II. ČASTI ochranu práva odborovo sa združovať ako slobodný výkon práva odborovo sa organizovať.

13. *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach Organizácie Spojených národov* a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach Organizácie Spojených národov* boli dňa 19. decembra 1966 v New Yorku otvorené na podpis, obidva pakty v mene Československej socialistickej republiky boli podpísané v New Yorku 7. októbra 1968 a publikované v Zbierke zákonov dňa 13. októbra 1976. Pakty boli potvrdené v rámci tzv. Helsinského mierového procesu v roku 1975 (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb., 1976).

Nový právny stav s netradičnými katalógmi občianskych práv, politických práv, sociálnych práv, hospodárskych práv a kultúrnych práv bol základom *Vyhlásenia občianskej iniciatívy Charta '77*, ktorá v januári 1977 konštatovala, že "...nástrojom obmedzení a často i úplného potlačenia radu občianskych práv je systém faktického podriadenia všetkých inštitúcií a organizácií v štáte politickým direktívam aparátu vládnucej strany a rozhodnutím mocensky vplyvných jednotlivcov. Ústava ČSSR, ostatné zákony a právne normy neupravujú ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikáciu takých rozhodnutí: sú prevažne zákulisné, často iba ústne a občanom neznáme a nimi nekontrolovateľné; ich pôvodcovia nezodpovedajú nikomu než sami sebe

a svojej vlastnej hierarchii, pritom však rozhodujúcim spôsobom ovplyvňujú činnosť zákonodarných i výkonných orgánov štátnej správy, justície, odborových, záujmových i ostatných spoločenských organizácií iných politických strán, podnikov, závodov, ústavov, škôl...Tak sú vážne obmedzené práva vyplývajúce z článkov 22 a 21 prvého paktu (právo združovať sa a zákaz akýchkoľvek obmedzení jeho výkonu) i článku 25 (rovnosť práva podieľať sa na vedení verejných vecí...Tento stav tiež bráni robotníkom a ostatným pracujúcim zakladať bez akéhokoľvek obmedzenia odborové a iné organizácie k ochrane svojich hospodárskych a sociálnych záujmov a slobodne využívať právo na štrajk (bod 1 čl. 8 druhého paktu)...".⁷

Pre ilustráciu možno uviesť, že v ratifikovanom *Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach Organizácie Spojených národov* sa napríklad ustanovené právo na štrajk dostalo v ojedinelom prípade do Zbierky zákonov socialistického štátu.

⁷ Charta '77. Prohlášení. Historie, fakta, informace. [online]. Praha: 1. január 1977. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://charta77.wordpress.com/2008/12/21/prohlaseni-charta-77/>

14. Zapájanie sociálnych partnerov v rámci ich autonómie a sociálneho partnerstva je závislé nielen od stavu legislatívy, ale najmä od prístupov konkrétnej politickej vláducej garnitúry k sociálnemu partnerstvu, k sociálnemu mieru a sociálnemu zmieru ako i k uznávaniu slobody združovania v konkrétnych politických podmienkach.

Literatúra

Charta '77. Prohlášení. Historie, fakta, informace. [online]. Praha: 1. január 1977.

[cit. 1.12.2021]. Dostupné na:

<https://charta77.wordpress.com/2008/12/21/prohlaseni-charta-77/>

Scenár sociálnej reformy (pozri k tomu materiál na rokovanie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. j.: 3 - 23331 – 1107 zo dňa 24. septembra 1990)

TKÁČ, V. a kol. *Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*.

Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, IRIS. 1996. 46 s.

TKÁČ, V. *Úvod ku Koncepcii transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky. Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky*.

Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 1996

RYS, V. (1999): *Současné trendy ve vývoji sociálního státu ve Střední a Západní*

Evropě, Sociální politika, 1999, č. 1, str. 4-6

TOMEŠ, I.-TKÁČ, V. (1993). *Kolektivní vyjednávání a kolektivní smlouvy. Teorie, praxe, modely*. Praha: Prospektrum, 1993, 273 s., ISBN 80-85431-66-1

TOMEŠ, I. – TKÁČ, V. (1996). *Collective Bargaining in The Czech Republic and The Slovak Republic*. In: *Nuovi modelli di Diritto sindacale nell'Europa Centrale*, Milano: s. 59 – 91, 1996

TKÁČ, V. 2004. *Odbory, zamestnávateľia, zamestnanecké rady (Európa, právo a prax)*. Košice: PressPrint, 2004, 354 s. ISBN 80-89084-13-3

TKÁČ, V. *Počátky sociální reformy /1989 – 1992/*, s. 191 – 211. In: RÁKOSNÍK, J.-

TOMEŠ, I. a kol. 2012. *Sociální stát v Československu. Právně – institucionální vývoj v letech 1918 – 1992*. Praha: Auditorium, 2012, 416 s., ISBN 978 – 80 – 87284 – 30 - 8

Kontakt na autora:

Dr. h. c. prof. JUDr. Vojtech Tkáč, PhD.

St. Elizabeth University of Health and Social Work, Bratislava

Slovak Republic

e-mail: vtkač@atlas.sk